

Žymus terminologijos vagavarys (75-ųjų Kazimiero Gaivenio gimimo metinių proga)

STASYS KEINYS

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius



Visokių paminklų yra šiame margame pasaulyje: medinių ir akmeninių, geležinių ir bronzinių <...>. Tačiau manding patvarumu nė vienas jų neprilygsta žodžio paminklams <...>.

K. Gaivenis

Per keletą kilometrų nuo Taurėgnų miestelio prie Taūragno ežero tęso Stūčių kaimo laukai. Tame kaime gyveno ne viena Musteikių karta. Paskutinis čia ūkininkavęs Musteikis turėjo Kazimiero vardą. Abu jo sūnūs buvo išėję karo mokslus, dalyvavo 1918 m. atkurtos Lietuvos valstybės nepriklausomybės kovose ir prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo pasidarę didelius laipsnius turinčiais karininkais, o Kazys – ir žymiu valstybės veikėju. Tad ūkyje liko duktė Veronika, kuri ištekėjo už iš kito kaimo atėjus-

sio Boliaus (Boleslovo) Gaivenio. Jauniesiems Gaiveniams 1934 m. sausio 18 d. gimė sūnus Kazimieras. Beje, Taūragno laumės buvo palankios toje sodyboje gimusiems berniukams – mat ir Kazimieras Gaivenis išėjo didelius mokslus bei pasidarė žymiu savo srities specialistu.

Kazimiero žygis į mokslą prasidėjo karo metais ir truko keturiolika pokaario metų, kai, nepaisydami gyvenimo sujukimo, žmonės, braukdami prakaitą, rūpinosi savo šeimos ateitimi. Daugeliui geriausias tos ateities kelias rodėsi vaikų mokslas. Gaivenių Kazimieras baigė Šeimatiės pradinę, Tau-ragnų septynmetę, Utenos pirmą vidurinę mokyklą ir Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultete lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Per visą mokslo laiką jis buvo stropus ir pavyzdingas mokiniys ir studentas. Tai liudija mokytojų pirmam mokiniui dovanotos knygos bei universiteto diplomas su pagyrimu. Universitete nuo antro kurso prireikus rinktis siauresnę studijų kryptį (kalbą ar literatūrą), pasirinko kalbą ir ypač domėjosi gimtąja tarpe – iš jos rašė kursinius ir apgynė diplominį darbą. Dirbti buvo paskirtas į Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutą.

Institute (po jo persiskyrimo 1990 m. į du institutus – Lietuvių kalbos institute) K. Gaivenis išdirbo 41 su puse metų, pereidamas visas pakopas nuo vyresniojo laboranto iki skyriaus vadovo. Visą tą laiką, be poros pirmų mėnesių, jis dirbo terminologijos, t. y. dalykinės (mokslo, technikos, meno ir kt. sričių) kalbos žodžių ir įvardijamųjų žodžių junginių, tvarkymo ir tyrimo darbus. Iš šios srities 1969 m. apginta filologijos mokslų kandidato (atitinka dabartinį mokslų daktaro laipsnį, kuris atkurtoje nepriklausomoje valstybėje jam buvo pripažintas) disertacija, terminams ir jų vartosenai skirtos penkios iš septynių vieno paties ar kartu su kitais parašytos knygos, didelė dalis iš daugmaž 400 mokslinių bei mokslo populiarinamųjų straipsnių ir straipsnelių, jo kaip patarėjo, taisytojo, recenzento ar net vertėjo prisidėta daugiau kaip prie šimto lietuviškų terminų žodynų ir standartų rengimo, ne vienus metus redaguotas metinis *Terminologijos* leidinys. Tie darbai leidžia K. Gaivenį dėti į draugę su žymiausiais XX amžiaus mūsų kalbos ugdymo ir plėtojimo, jos kultūros kėlimo darbininkais. Teoriniai ir praktiniai terminologijos dalykai glaustai išdėstyti paskutiniame prie gyvos galvos paskelbtame darbe – knygoje *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys* (Vilnius, 2002, 148 p.). Toje visų terminologijos kitus mokančių ir besimokančių ar ja besidominčių skaitomoje knygoje aiškia pavyzdinga dalykine kalba yra pateiktas svarbiausių to mokslo sąvokų ir terminų supratimas, išdėstyti būdingi terminų bruožai, apžvelgti jų radimosi

ir tvarkymo būdai, kūrimo bei norminimo pamatai, supažindinta su mūsų krašte labiau žinomomis ir daugiausia įtakos turėjusiomis terminologijos teorijos kryptimis, aptarti svarbiausi tų krypčių žymenybių darbai. Knygoje aiškinami dalykai yra paremti didžiule per keletą dešimtmečių įgyta kasdieninio terminologijos darbo patirtimi ir atsidėjusio kalbos mokslui, jos kultūrai žmogaus išprusa, kurią didino bei gludino ne tik nenutrūkstama pažintis su praeities ir dabarties mokslo darbais, bet ir nuolatinis bendravimas su terminologijos darbo bendražygiais kalbininkais ir kitų sričių specialistais.

Kadangi K. Gaivenis labai daug dirbo terminologijos bare, dažnai ir vadinamas terminologu. Tai teisinga, nes jis buvo tarp pirmųjų profesionalių Lietuvos kalbininkų terminologų. Bet taip pat jis dirbo žodynininko darbus, nes kartu su kitais parašė keturis žodynus (lietuvių–rusų kalbų, kalbotyros terminų, terminų taisymų ir radioelektronikos) bei, kaip minėta, prisidėjo prie didelės krūvos žodynų, taip pat norminamojo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* antro leidimo (Vilnius, 1972), rengimo, o, be to, yra tyręs ir svarstęs žodynų rašymo dalykus. Pridėtina, kad K. Gaivenis domėjosi žodžiais apskritai – diplominis darbas iš gimtosios tarmės žodyno, parašė straipsnių apie bendrinės kalbos žodžius, knygą *Margas žodžių pasaulis* (Vilnius, 1987, 112 p.), ne kartą yra palietęs vietovardžius ir asmenvardžius, vadinasi, galėtų būti laikomas leksikologu ir leksikografu. Bet teisingiausias jo kaip specialisto apibūdinimas yra kalbininkas.

Apskritai imant, K. Gaivenis turėjo gerą filologo išsilavinimą, buvo apskaitęs žmogus, mokėjo aiškiai, sklandžiai ir vaizdingai dėstyti savo mintis, mėgo populiarinti kalbos dalykus. Gausūs jo skelbiniai bendruosiuose bei specialiuosiuose žurnaluose ir laikraščiuose (taip pat skirtuose vaikams) yra parašyti gyvai, įdomiai, patraukliai. Jo asmuo darniai jungė aiškų logišką mąstymą ir poetišką dvasią.

Rytiečiai aukštaičiai neretai vaizduojami kaip tylūs, ramūs, gal kiek atsargūs ir uždaroki žmonės. K. Gaivenis buvo tikras rytietis ir iš teisybės tų bruožų turėjo. Be to, jis buvo labai darbštus, pareigingas, drausmingas ir kuklus, vienu žodžiu, rimtas žmogus, vengęs triukšmingų renginių, nesiveržęs į kalbyklas pasakyti, ką manęs, nelinkęs kitų mokyti ar teisti. Gal dėl to, nors kaip kalbininkas padarė tikrai daug, jo pavardė nebuvo linksniuojama enciklopedijose, apie jį beveik nerašyta net gyvenimo sukakčių proga, negavo jis skambių vardų, ordinų ar premijų. Visas gyvenimo triukšmas, jo puikybės ir tuštybės, buvo kažkur toli nuo K. Gaivenio gyvenimo būdo ir tarsi jo nelietė.

Ne žodžiais, o darbais K. Gaivenis mylėjo Tėvynę Lietuvą, Taurāgnų kraštą, gimtuosius namus. Nuolat lankydamas gimtą kampą, jis surinko tūkstančius jo žmonių žodžių ir paliko visiems savo darbuose, didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* kartotekoje, per ją ir tomuose. Prisiminęs 1916 m. Mato Grigonio rašyto eilėraščio posmą

Kas myli šventąjį ramumą,
Beržyno kvapas kam skanus,
Gamtos kas mėgsta įvairumą,
Tevyksta tas į Tauragnus,

knygoje *Margas žodžių pasaulis* jis svarstė gimto kaimo vardo, pluoštelio kitų apylinkės vietovardžių, savo ir senolių iš motinos pusės pavardžių kilmę. Tad neatsitiktinai, rašant tą knygą, jo atmintyje iškilo vaikystėje mirusios vienintelės sesers vaizdas – knyga skirta „Pirmokės sesutės GRAŽINUTĖS atminimui“. Beje, kiekvienas šios knygos skyrelis pradedamas mintimi iš brangintų universiteto dėstytojų (čia surašoma ta pačia tvarka kaip knygoje) Julijos Žukauskaitės, Zigmo Zinkevičiaus, Vinco Urbučio, Jono Palionio, Vytauto Mažiulio, Jono Kabelkos, Jurgio Lebedžio, Kazio Ulvydo, Juozo Balčikonio ir jau Lietuvių kalbos ir literatūros institute mokslo keliu vedusio Jono Kruopo darbų. Turbūt nesunku suprasti, kad taip parodytas ne tik tiesioginis ryšys su mūsų pačių kalbos mokslu, bet ir dėkingumas bei pagarba savo Mokytojams. Šiltais žodžiais jis minėdavo taip pat savo tauragniškius bei uteniškius mokytojus.

Kazimieras Gaivenis mirė likus pusei metų iki septyniasdešimtmečio sukakties, 1993 m. liepos 11 d. Palaidotas Vilniaus miesto Sudervės kapuose. Plačiau apie jo gyvenimą ir darbus galima paskaityti Lietuvių kalbos instituto išleistose knygose *Kazimieras Gaivenis: Bibliografijos rodyklė* (Vilnius, 2003, 68 p.) ir *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos* (Vilnius, 2004, 380 p.), skirtose Kazimierui Gaiveniui atminti. Šią knygą sudaro du skyriai – atmenamasis, į kurį sudėti straipsniai ir atsiminimai apie K. Gaivenį, įdėta ištraukų iš jo paties studijų meto laiškų klasės draugui, šiek tiek nuotraukų, ir didesnis tiriamasis, kuriame skelbiami svarbūs, įdomūs Lietuvos, Latvijos ir Estijos kalbininkų ir kitų terminologijos tvarkytojų straipsniai iš terminologijos teorijos, istorijos ir dabarties. Pastarasis skyrius pradedamas dideliu skelbiniu iš K. Gaivenio palikimo – neskelbtu jo disertacijos *Sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje* skyriumi *Sudėtinių terminų pateikimas ir aiškinimas terminų žodynuose*.

Prisimindami Kazimierą Gaivenį septyniasdešimt penktų gimimo meti-

nių proga, gerai regime, kaip greitai kinta gyvenimas, rodos, visai neseniai buvusias dienas darydamas praeitimi. Dabartiniame Lietuvių kalbos institute, vienintelės Kazimiero darbavietės, Terminologijos centre nebedirba nė vienas iš pirmųjų bemaž prieš keturiasdešimt metų įsteigtos Terminologijos grupės bendradarbių. Didesnė pusė to centro darbuotojų jį pažįsta tik iš nuotraukos, kabančios viename iš centrui skirtų kambarių, kuriame, beje, buvo svarstoma, prieš atiduodant spausdinti, minėta *Lietuvių terminologijos: teorijos ir tvarkybos metmenų* knyga. Tad šio straipsnio pradžioje įdėtoje *Margo žodžių pasaulio* ištraukėlėje žodžio paminklus K. Gaivenis prasmingai pavadino patvariausiais praeityje gyvenusių žmonių „darbų žyminiais“. Tokie paminklai yra ir jo paties rašto darbai, svarbūs mūsų kalbos, taip pat tautos kultūros dabarčiai ir ateičiai žodžiai.

Gauta 2009-12-18

Stasys Keinys
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius